

Oponentský posudek na disertační práci Jiřího Šnebergera

Název práce: Bioarcheologie jako prostředek interpretace života minulých populací
Jméno autora: Mgr. Jiří Šneberger
Jméno oponenta: Dr. rer. nat. Zuzana Hofmanová

Předkládaná disertační práce je složena z teoretické části akcentující historii oboru, soupisem a shrnutím prací autora (14 prací) a diskuzí nad stavem oboru u nás. Kandidát prokazuje šíři svého zaměření jak v práci samotné a ve svých publikacích, tak svým profesním působením, kdy byl na zaměstnán na institucích přírodovědně i humanitně zaměřených. Kandidát má také velké zkušenosti s praktickým terénním výzkumem, laboratorní prací, teoretickými pracemi a mezioborovou spoluprací a jeho vývody jsou tedy založeny i na těchto skutečnostech.

Shrnutí Cíl práce a jeho dosažitelnost není jasně definovaná. Je zmíněno, že cílem je porovnání situace našeho vědeckého prostředí s prostředím americké bioarcheologie (viz abstrakt) a/nebo diskutovat stav a podobu amerického pojetí bioarcheologie u nás, či jak se k němu retrospektivní obory v našem prostředí přibližují oproti jejímu aktuálnímu stavu přímo v USA (viz str. 7).

Autor toho chce dosáhnout pomocí porovnání publikací, na kterých se účastnil a které podle něj reprezentují stav výzkumu u nás, protože "vznikaly jako samostatné práce, řešící různá témata bez širší vzájemné návaznosti a ve spolupráci s mnoha různými institucemi a jejich pracovníky". Nezávislost daných prací je ale mimo jiné výrazně ovlivněna účastí a oborovým zaměřením samotného autora a jeho příspěvkem k těmto pracem. Stejně tak je odvážné tvrdit, že jde o soubor publikací nějak reprezentující vědecké prostředí u nás. Lze také diskutovat, zda práce byly míněny jako součást amerického pojetí bioarcheologie (aby na nich mohla být aplikace tohoto pojetí studována).

Autor tyto své práce doplňuje o publikace obsahující termín bioarcheologie, tedy ty, které mají bioarcheologii v názvu nebo v textu. Celkově ale není jasné, s jakými americkými pracemi svůj soubor prací autor porovnává: zdá se, že k porovnání primárně dochází implicitně popisem přehledových prací a prací relativně starších. To je zavádějící, protože spektrum vzniklých prací je v USA, u nás i v zahraničí velmi široké.

Zvláštní pozornost při porovnání dostala přehledová a perspektivně zaměřená práce (Buikstra et al. 2022), která měla za cíl popsat, jakým směrem by se autoři v americké bioarcheologii měli zaměřit do budoucna, aby dosáhli na více grantů. To tak v práci mohlo vést k několikrát opakovaným tvrzením o nedostatečnostech v českém vědeckém prostředí v retrospektivních vědách, i když souhlasím s autorem, že je mnohé, co by šlo zlepšit.

Za zajímavou považuji zmínku o absenci databází kosterních pozůstatků a antropologických zpráv, ač ze svých zkušeností mohu poznamenat, že české prostředí je na tom díky pracem generací autorů a díky i autorem zmíněným databázím a systémům (AIS, Thanados) dále, než je tomu ve velké většině jiných zemí. Lamentace nad českým vědeckým přístupem se také týkají velké četnosti záchranných výzkumů, nedostatečného financování analýz a obecně přístupu, který neodpovídá moderním trendům: u všech těchto a dalších zmíněných bodů mám výhrady a hlavně je nepovažuji za unikátní v celoevropském nebo celosvětovém (ani americkém) měřítku. Nepříliš rozumím zmínce, že osteologický paradox je u nás v oboru tabu a záměrně se v pracích ignoruje (například i v porovnávané práci Buikstra et al. 2022 je zmíněno, že je toto téma v rámci oboru v USA i jinde studováno málo). V práci postrádám vizi toho, jakého vhledu bylo dosaženo vzhledem k dalšímu vývoji v oboru do budoucna.

Kapitoly 1-2 Vzhledem k cílům a názvu práce je definice bioarcheologie stěžejní, ale v práci chybí její jasná diferenciaci k pojetí britskému (zastoupeno minoritně), evropskému (takřka nezastoupeno) i českému (pojato spíše nahodile), to je zmíněno až později a na různých místech. Pokud autor dále v práci kritizuje používání výrazu bioarcheologie, jeho záměnu za biologickou antropologii a podobně, jsou jiné možné definice a pojetí tohoto pojmu velmi důležité. Obecně nicméně nepovažuji pedantství v definicích za produktivní pro diskuzi.

Kapitola 3 Ve snaze podat historii oboru/oborů ve velké šíři dochází k relativně velkým generalizacím, které mohou být až zavádějící. Zvláštní je například dlouhý popis amerického zákona NAGPRA a historie jeho vzniku (např. různé rezoluce SAA) a menší důraz na vysvětlení jeho vlivu na obor, ale hlavně v porovnání s tím až opomenutí jiného výrazného vlivu na americkou bioarcheologii: kritiky rasového pojetí jak v oboru, tak u konkrétních autorů, kteří jsou zmiňováni se svými pracemi (které jsou někdy v současnosti velmi kritizovány). Vyrovnaní se s tímto tématem považuji za nemalý nedostatek práce, která se snaží popsat americkou bioarcheologii. Popis vývoje končí v 70. a 80. letech a následuje jeden odstavec, který bez citací shrnuje situaci do současnosti. Zde je řada generalizací, které mohou být považovány spíše za názor autora (ne nutně nepravdivý) než za exaktní popis situace.

Kapitola 4 Není jasné, proč se tyto modely (i ten inovovaný z roku 1989) zmiňují a jaký to má vztah ke zbytku práce, protože na ně není dále odkazováno.

Kapitola 5 Zde dochází k popisu mezioborové spolupráce v didaktické formě bez uvedení konkrétních příkladů 'špatných' praktik (např. ze svého oboru archeogenetiky si nevybavuji situaci, kdy autor-genetik velké studie postupoval bez spoluautorů z jiných oborů a dobral se špatných výsledků). Je škoda, že autor nepojal tuto spolupráci a pojmy multidisciplinarity a interdisciplinarity v rámci bioarcheologie systematictěji. Dále autor popisuje historii mezioborové spolupráce a bioarcheologii v různých zemích s koncem na přelomu 21. století (což je 25 let od současnosti) a přidává popis vybraných metod a studií, které byly rozděleny do tematických okruhů a většinou jsou recentnější.

Kapitola 6 V této krátké 1.5 stránkové části bez více citací shrnuje autor svůj názor na stav oboru v USA a výhody amerického pojetí bioarcheologie (využití všech různých oborů k poznání života v minulosti).

Kapitola 7 Zde autor shrnuje své publikace a rozděluje je do jednotlivých předmětů, což jak sám zmiňuje, není to jednoduché vzhledem k šíři zaměření řady z nich. Autorovo praktické pojetí bioarcheologie zvláště v nejednoduchém prostředí záchranných výzkumů ukazuje na jeho vytrvalost a vědecký přístup. Práce jsou pak obecně popsány s cílem je použít k evaluaci stavu oboru u nás.

Kapitola 8 Autor zde shrnuje své práce z pohledu bioarcheologie a to doplňuje o popis perspektivy oboru z pohledu amerických autorů (převážně z práce Buikstra et al. 2022, která je napsána velkým počtem v oboru podstatných autorů). Doplnuje to o svůj pohled, který opodstatněně dává důraz na význam oboru pro veřejnost.

Kapitola 9 (Shrnutí) Zde autor vysvětluje (podle mě neopodstatněné) rozdíly, které vidí mezi obory v USA a u nás. Dále objektivně shrnuje své autorské podíly na pracech.

Gramatické chyby: Hlavně absence čárek ve větách (např. Abstrakt, str. 8, 9, 51 a další) nebo jejich přemíra (např. str. 51), což působí rušivě, zvláště při snaze o pochopení delších souvětí. Autor má také tendenci nečlenit text do odstavců, i když jsou předkládána různá témata a jejich spojení je někdy překvapivé (str. 11, 51).

Formální nedostatky: Citace se někdy opakují (Warinner, Speller, Collins, et al., 2015 str. 21). Z práce Buikstra et al. 2022 se čerpá dle mého názoru nadměrně a narazila jsem na případ, kdy autor tuto práci opomněl citovat ("*Bioarcheologie také slouží jako prostředek pro zapojení veřejnosti a umožňuje dnešním lidem navázat kontakt s prožitými zkušenostmi populací minulosti*") v práci a "*Bioarchaeology is an important conduit for public engagement, enabling people today to connect to lived experiences of past people*" v Buikstra et al. (2022). Ve stejné části textu (str. 57-58) lze také nalézt řadu citací převzatých ze stejné práce (např. výběr publikací s velkým ohlasem veřejnosti na str. 58 a to stejné v Buikstra et al. (2022)).

Stylistické nedostatky: Práce je plná řady subjektivních názorů (např. "Tento vývoj a jistá míra diletantství v přebírání a aplikaci metod umožnilo vybudování kariéry odborníkům, kteří na tyto problémy poukazovali.") nebo didaktických poznámek ("Bez ohledu na to, z jakého retrospektivního oboru pocházíme je potřeba mít na paměti, že když pracujeme s daty z minulosti, tak se vždy jedná o částečná data, nekompletní informace a jen kusé obrazy minulosti.") na úkor vědeckého přístupu.

Požadavky: Práce obsahuje všechny klasické součásti. Autor je prvoautorem nebo korespondenčním autorem prací v impaktovaných časopisech, a tak splňuje také tyto požadavky na disertační práci.

Hodnocení: Autor předkládá několikaletou na doktoranda bohatou publikační činnost. Záběr předkládaných publikací byl široký a autor se je snažil propojit jako soubor, který umožní porovnání stavu výzkumu u nás a v USA. To není dobré kvůli reprezentativnosti výzkumu (jeden autor nereprezentuje celý obor u nás), ale ani kvalitativně to nebylo zvládnuto, protože se porovnával primárně k práci o perspektivě oboru od špičkových autorů. Závěry práce tak nelze považovat za hodnověrné, ale spíše subjektivní. Je škoda, že se autor více nesoustředil na nějaký konkrétnější aspekt, který by články spojoval například na praxi bioarcheologie v rámci záchranných výzkumů, neporovnal to s postupy jinde a nepřišel s konkrétnějšími návrhy na zlepšení. Je také překvapivé, jak málo se výsledky publikací promítají do samotné práce. Přesto práci z důvodu splnění požadavků **doporučuji k obhajobě.**

Otázky:

- 1) Můžete vysvětlit, jaké je praktické i teoretické využití INNUL systému (publikace 2A)? Jak lze ověřit, že nejde o kontaminaci a jaké je populačně genetické rozlišení (tato otázka souvisí s kontradikcí tohoto přístupu s tím zmiňovaným v publikaci 2B)?
- 2) Co byste doporučil pro zlepšení stavu bioarcheologie u nás? Specificky pokud jde o záchranné výzkumy?

V Lipsku dne 21.1.2025

Dr. Zuzana Hofmanová
Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology
Ústav archeologie a muzeologie, MU, Brno